

Doğu Akdeniz’de Çin Varlığı: Suriye Örneği*

MOHAMAD ZREIK**

Dr.

ZHAO CHANGFENG***

Prof. Dr.

Orta Çin Normal Üniversitesi

***Mohamad Zreik, Çin Normal Üniversitesi’nden 2021 yılında, uluslararası ilişkiler alanında doktora derecesi aldı. Mohamad bağımsız bir araştırmacıdır; araştırma ilgi alanları Çin Dış Politikası, Kuşak ve Yol Girişimi, Ortadoğu Çalışmaları, Çin-Arap ilişkileri, Doğu Asya İşleri, Avrasya Jeopolitiği ve Politik Ekonomi ile ilgilidir. Mohamad’ın çeşitli dergilerde ve tanınmış uluslararası gazetelerde yayınlanan birçok çalışması ve makalesi vardır. Lübnan’daki Kuşak ve Yol Girişimi ve Avrasya’daki Çin stratejisi üzerine basılan iki kitabın yazarıdır.*

E-posta: mohamadzreik1@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6812-6529>

****Zhao Changfeng, Orta Çin Normal Üniversitesi’nde Profesördür.*

Siyaset Bilimi ve Uluslararası Çalışmalar Okulu’nda (SPIS) Uluslararası Siyaset Bölümü Başkanıdır.

E-mail: zhchf2013@163.com

Geliş Tarihi: 26.06.2022

Kabul Tarihi: 25.08.2022

Atf: Zreik, M. & Zhao, C. (2022). Doğu Akdeniz’de Çin Varlığı: Suriye Örneği. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(1), 72-89.

ÖZ

1956’ya kadar uzanan geçmişiyle Çin-Suriye ilişkileri, Çin’in bir Arap ülkesiyle kurduğu en eski ve en köklü ilişkilerden biridir. 1980 yılında Sovyetler Birliği, Suriye’nin orta menzilli füze teknolojisi talebini geri çevirdikten sonra Pekin, Suriye’ye bu teknolojiyi sunmaya hazır olduğunu açıkladı. Pekin, Suriye’nin entelektüel, ideolojik, kültürel ve sosyal açıdan çeşitlilik içeren yapısını bölge için bir model olarak görüyor. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Çin’e ilk resmi ziyaretini 2004 yılında yaptı. Bu ziyaretin ana vurgusu Çin ve Suriye arasındaki ekonomik işbirliğiydi. Bu işbirliği, Suriye’deki petrol ve enerji tankerleri ile üretim tesisleri için yapılan anlaşmaları içeriyordu. Bu makale, ikili ilişkilerin tarihindeki bazı ana aşamalara dayanarak Çin-Suriye ilişkilerinin gelişimini ele almaktadır. İki ülke arasındaki stratejik ilişkiyi açıklamak için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Makale, konuyla ilgili daha derin bir bilgiye ve kavrayışa ulaşmak için konuyla ilgili birincil ve ikincil kaynaklara dayandırılmıştır. Çalışma, Doğu Akdeniz’in jeostratejik önemi, geniş ekonomik pazarı ve Çin’in ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar açısından zenginliği nedeniyle Çin’in buradaki varlığını genişletmeyi ve geliştirmeyi hedeflediği sonucuna varmıştır. Makale, Suriye’nin Çin için stratejik bir alan olduğuna işaret etmiştir. Bu gerçek, Suriye krizi sırasında ve Çin’in BM Güvenlik Konseyi’nde veto hakkını Suriye hükümeti lehine kullanmasında açıkça ortaya çıkmıştır. Makale, iki hükümet arasındaki stratejik siyasi uyum ve Doğu Akdeniz’deki coğrafi konumunun önemini artıran bir etken olan Suriye’nin Kuşak ve Yol Girişimi’ndeki aktif varlığı nedeniyle Çin-Suriye ilişkilerinin öngörülebilir gelecekte gelişme yolunda olduğunu öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: BAKA, Çin, Doğu Akdeniz, Kuşak ve Yol Girişimi, Suriye krizi

REFORM VE DIŞA AÇILMA POLİTİKALARI ile piyasa ekonomisinin uygulamaya konması sayesinde sosyalist piyasa ekonomisi Çin’in birkaç on yıldadünyanınikincibüyükekonomisiolmasına katkı sağladı. Çin’in ekonomik ve siyasi rönesansı, uluslararası konularda uzmanlaşmış birçok bilim insanı için sıcak ve çekici bir konu haline geldi. Buna bağlı olarak, Çin’in bu rönesansının tüm dünyayı etkileyecek ölçüde küreselleştiğini tespit eden Çin gözlemcilerinin sayısı da artmaktadır. Bu ortamda Çin’in Ortadoğu ile ilişkilerinin daha büyük bir küresel önem kazandığını söylemek mümkündür. Burada özellikle üzerinde durulması gereken, Çin’in Ortadoğu ile ilgili daha geniş

ve uzun vadeli stratejisinin de bir parçası olan, Suriye’nin bölgedeki stratejik konumudur.

Ayrı bir parantez açarak, Çinli politika yapımcıların ve akademisyenlerin bölgeyi “Ortadoğu” yerine “Batı Asya ve Kuzey Afrika” ya da BAKA (Hachem, 2004:17) şeklinde tanımlamayı tercih ettiklerini söylemek gerekir. Bölgedeki büyük ülkeler, çeşitli nedenlerle şiddetli bir uluslararası rekabetin içindedir. Dünya nüfusunun dörtte üçünden fazlası Asya, Afrika ve Avrupada yaşıyor ve bu da BAKA bölgesini hem yerel hem de küresel düzeyde siyasi, ekonomik ve sosyal çıkarların merkezine dönüştürüyor (Amine vd., 2004:15-20).

Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Arap Körfezi ve Hint Okyanusu, bölgenin içinde veya yakın çevresinde yer almaktadır. Nil, Dicle, Fırat ve Ürdün Nehri'ne ek olarak, daha küçük nehirlerle ve çoğunluğunda yolculuk yapılabilen su yollarına da sahiptir. Örneğin Süveyş Kanalı, İstanbul ve Çanakkale boğazları, Bab-ül Mendebe ve Hürmüz Boğazı, bölgesel ve uluslararası ticaret için hayati önem taşıyan su yolları olup bu bölgenin önemini daha da artırmaktadır (Taher, 1998: 17-20).

Savaş patlak verdiğinde, bölgenin genişliği ve derinliği hem geleneksel hem de geleneksel olmayan saldırılara dayanabilecek askeri üslerin kurulması için idealdir. Akdeniz bölgesinde doğal kaynaklar, mineral kaynaklar ve enerji kaynakları da bol miktarda bulunur. Sonuç olarak, Ortadoğu'nun jeopolitik nitelikleri, onu stratejik bir yöndeşme noktası ve dünyanın büyük güçleri için bir savaş alanı haline getirmiştir.

Çin, Suriye'yi Akdeniz'deki konumuyla, özellikle Suriye'de üretilen malların, Akdeniz'in doğu havzasında yer alan Lazkiye ve Tartus limanlarından Avrupa'ya ulaştırılacağı bir kapı olarak görmektedir.

Suriye krizi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana görülmeyen biçimde, uluslararası ölçekte bölgesel sınırların çok ötesine geçen bölünmeler ve rekabetlerin ortaya çıkmasına neden olan koşulları ortaya çıkardı. Bir tarafta sözde Suriye muhalefeti, hem siyasi hem de askeri olarak, bölgesel ve uluslararası güçlerin yardımıyla bir eksen oluşturdu. Diğer tarafta ise Suriye hükümetine ek olarak İran'ın ve Lübnan'daki Hizbullah'ın, uluslararası seviyede Rusya ve Çin ile birlikte yer aldığı bir eksen oluştu. Bu makale, BAKA bölgesinin stratejik önemi ve Suriye'nin buradaki yeri ışığında, Çin-Suriye ilişkilerini tartışıyor ve Çin'in Suriye krizindeki pozisyonunu, bölgedeki Kuşak ve Yol Girişimi'nin durumunu ve Çin'in BAKA bölgesindeki büyük ilerlemesini araştırıyor.

Çalışma, onu yöneten kurallar prizmasının içinden bakmak yerine, dünyaya doğrudan olduğu haliyle bakarak uluslararası ilişkilerde realist düşünce okulunun tümevarımcı ve karşılaştırmalı yaklaşımından yararlanmaktadır. Bu çerçeve şu araştırma sorularını ele almak için kullanılmaktadır: Suriye’nin jeostratejik önemi nedir? Çin dış politikasında Suriye’nin stratejik yeri nedir? Bölgedeki güncel gelişmeler ışığında Çin-Suriye ilişkileri nasıl gelişmiştir?

Suriye, bölgesel güçlerin Doğu Akdeniz ve Irak üzerinden Arap Yarımadası’nın derinliklerine erişmesini engellemesi bakımından bölgedeki tüm bölgesel güç dengelerinin merkezidir.

Suriye’nin Jeostratejik Önemi

Napolyon Bonapart’a göre dış politika bir coğrafya meselesidir. Benzer şekilde uluslararası ilişkilerde de jeostratejik faktörler, bir ülkenin dış politikasındaki en önemli faktörlerdendir. Uluslararası ilişkiler, devletin çevresiyle ve fiziki mekânla olan ilişkisi ile meşguldür ve bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkan tüm sorunlara çözüm bulmaya çalışır.

Suriye’nin etkisi coğrafi konumunun ötesine taşarak daha geniş bir bölgede rol oynuyor. Stratejik önemi nedeniyle Suriye, Ortadoğu’daki en önemli ülkelerden biridir. 2011 yılında Suriye’de Esad hükümetine karşı başlayan hareket, kanlı bir vekâlet savaşına dönüştü. Uzayan bu savaş nedeniyle dünya, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük mülteci kriziyle ve yakın zamanın en acı insani meselelerinden biriyle karşı karşıya

geldi. Yaklaşık 11 milyon Suriyeli, çatışmanın hızla tırmanmasının doğrudan bir sonucu olarak ülke içinde ve dışında yerlerinden edildi (Gürcan, 2019a). Belki de en büyük başarı şudur ki, kriz Suriye ordusunu parçalayamadı ya da yok edemedi (Zreik, 2022). Bu krizin bir sonucu olarak Suriye, stratejik pozisyon açısından eşit bir jeostratejik oyuncu statüsüne yükselmiştir.

Suriye’nin stratejik önemi şu şekilde özetlenebilir: Suriye, bölgesel güçlerin Doğu Akdeniz ve Irak üzerinden Arap Yarımadası’nın derinliklerine erişmesini engellemesi bakımından bölgedeki tüm bölgesel güç dengelerinin merkezidir. Aynı zamanda Suriye, Lübnan için coğrafi bir tampon görevi görmektedir. Jeopolitik ve hava kuvvetleri uzmanı Marshal Alexander de Seversky’e göre, bu Arap bölgesi (Levant) Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlamaktadır. Bu, Afrika ve Avrupa’nın hava kaynaklı tehditlerden korunması için kritik öneme sahiptir (Gürcan, 2019b: 1-10; Gürcan, 2020a: 65-80).

Asya’yı Avrupa’ya bağlayan jeostratejik konumu, Suriye’yi bulunduğu bölgenin dikkate değer bir ülkesi haline getirmektedir. Suriye’nin siyasi ve ekonomik güvenliği, Çin ve Rusya’nın büyük stratejilerine olumlu yaklaşımları ile desteklenmektedir. Bu kapsamda Suriye, Beş Deniz Projesi ve İpek Yolu’na katılımının yanı sıra Çin’in Malakka Boğazı’ndaki Amerikan ablukasını kırma stratejisine destek vermiştir.

Beşar Esad’ın dışa açılma stratejisi (infitah), Suriye ekonomisini canlandırmayı ve onun bölgesel ve bölge dışı ittifaklarını geliştirmeyi amaçlıyor. Başkan Esad, Suriye’yi bölgesel bir enerji ve ulaşım ağının kalbi yapmak için 2004 yılında “Dört Deniz Yaklaşımı”nı açıkladı. Şam adım adım, Suriye’yi Akdeniz, Karadeniz, Arap Denizi ve Hazar Denizi’nde

Mısır'ın Süveyş Kanalı yakınında Kahire'nin yaklaşık 120 km doğusunda bulunan Çin-Mısır Süveyş Ekonomik ve Ticari İşbirliği Bölgesi'nin tabelası. (Xinhua Net, 2019)

bir ticaret merkezi yapma planını savundu. Daha sonra buna Kızıldeniz de eklendi. Suriye'de, yabancı devletlerin yönetiminde başlatılan savaştan önce Suriye Devlet Başkanı bu fikirleri bölgeye yaydı ve Suriye'nin İran, Çin ve Rusya gibi birçok doğu ülkesiyle ilişkisini güçlendirdi. Başkan Esad daha geniş çaplı hedefini 2009 yılında açıkladı: "Suriye, Türkiye, Irak ve İran arasındaki ekonomik alan birleştiğinde, Akdeniz'i, Hazar'ı, Karadeniz'i ve Körfez'i birbirine bağlamış olacağız." Buradaki amaç, ticaret, altyapı, ulaşım ve boru hattı projelerini kapsayan bir ağ oluşturmaktı (Abdullah & Arbache, 2020/2021; Gürcan, 2019/2020).

Suriye ve Lübnan'da ve bu ülkelerin çevresindeki sularda keşfedilen gaz rezervleri, 21. yüzyılda enerji kaynaklarının kontrolünün kimde olacağı üzerine küresel bir güç savaşını ateşlemiştir. (Gürcan, 2020a: 65-80).

ABD ve diğer bazı ülkeler Avrupa'yı Rusya'nın Gazprom'unun kontrolünden kurtarmak için savaşırken, Nabucco Boru Hattının geleceği, bir gaz nakil noktası olarak, Suriye'nin rolüne bağlı. ABD ve Batı, Suriye'yi kendi taleplerine boyun eğdirmeyi başaramadı. İran'ın Lübnan, Irak ve Filistin direnişiyle yaptığı işbirliği, İsrail'in politikalarının yanı sıra ABD ve Atlantik politikalarını baltalamak ve bozmak içindi.

Sümerler'i, Akadlar'ı, Kenanlılar'ı, Fenikeliler'i bu bölgeye yerleştiren, Suriye'nin eşsiz coğrafi ve stratejik konumudur. Tarihi boyunca Suriye'nin siyasi ve ekonomik önemi, üç kıtanın ve çeşitli kültürlerin kavşağında yer almasıyla bağlantılı olmuştur. Suriye, stratejik konumuyla Ortadoğu'nun çeşitli ülkeleri arasındaki ticaret için önemli bir geçiş noktası ve Arap-İsrail çatışmasında en önemli oyuncu oldu.

Bu jeopolitik özellikleriyle Suriye, bölgede ekonomik ve siyasi açıdan kilit bir oyuncu haline geldi. Bu durum, onu bölgesel ve uluslararası güçlerin hedefleri açısından bir kutuplaşma noktası haline getirdi. Bu da Suriye’yi zamanla bölgedeki rejimlerin egemenliğini sürdürmesi ve halkların istikrarlı ve nitelikli şekilde yaşaması için odaklanılması gereken bir nokta haline getirdi. Suriye’deki bu çatışma, muhtemelen bölgesel ve küresel güç dengeleri üzerinde yapabileceği en büyük etkiyi yaptı (Zreik, 2020; Gürcan, 2020b: 331-50).

Çin’in Orta Asya ve Kafkasya’daki ilk savunma hattı 1949’dan beri Suriye oldu. Suriye aynı zamanda Rus petrolünün Çin’e ulaşması için bir köprü vazifesi görmektedir.

Çin-Suriye İlişkilerinin Arka Planı

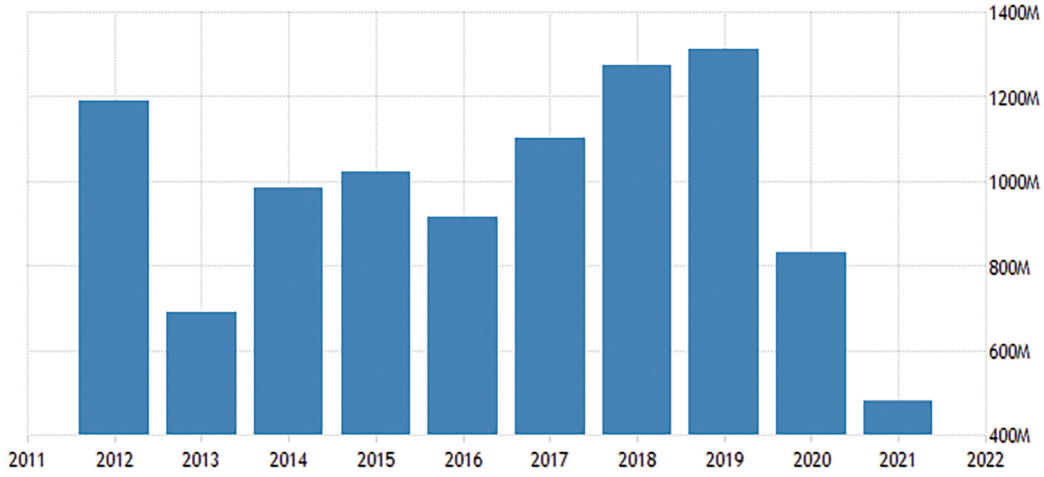
Çin Suriye ilişkileri yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. İpek Yolu ilk kurulduğunda Suriye, üç kıtanın merkezinde yer alan konumu sayesinde, Çin ile Arap dünyası arasında önemli bir bağlantı noktasıydı. Çin’in Orta Asya ve Kafkasya’daki ilk savunma hattı 1949’dan beri Suriye oldu. Suriye aynı zamanda Rus petrolünün Çin’e ulaşması için bir köprü vazifesi görmektedir. Aynı 1934 ile 1982 arasında Irak petrolü ve 1973 ile 1982 arasında Suudi petrolü için geçiş güzergâhı olduğu gibi, Başkan Beşar Esad, Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi ile bağlantılı beş denizi kapsayan bir proje önerdi (Abdullah & Arbach, 2020/2021).

Çin ve Suriye arasındaki diplomatik ilişkilerin geçmişi, iki ülke arasında Ticareti Geliştirme Anlaşması’nın imzalandığı 1956’ya kadar uzanmaktadır. Bu anlaşma Arapların modern Çin

ile diplomatik temasının yolunu açtı. Ancak Çin ile Suriye arasındaki ilişkiler, Pekin ile Moskova arasındaki çatışma nedeniyle sekteye uğradı (Lawrence, 2013). Suriye’nin Sovyetler Birliği ile olan yakınlığına rağmen Çin, Suriye ile siyasi temasını sürdürmeye istekliydi. Bu doğrultuda Çin ile Suriye bir dizi anlaşma imzaladı. Bunların arasında, 1963’te ticari işbirliğini artırmak amacıyla imzalanan anlaşma ve 1965’te iki ülke arasında, türünün ilk örneği olan, kültürel işbirliğini kurma hedefli anlaşma da bulunmaktaydı (Zreik, 2021).

Çin ile Suriye arasındaki ilişkiler, Mısır’ın 1978’de Camp David Antlaşması’nı imzalamasının ardından ilerleme kaydetti. Bu antlaşma Suriye’yi Ortadoğu’da ABD’nin baskılarıyla kısıtlanmayan bir denge noktası haline getirdi. 1980’li yıllarda Suriye-Çin ilişkileri, iki ülkenin İran-Irak savaşıyla ilgili ortaklaşan bakış açıları sayesinde gelişti. Çin ve Suriye 1982’de, 1963’te imzalananın yerini alacak olan, yeni bir uzun vadeli ticaret anlaşması imzaladı. Sovyetler Birliği, Suriye’ye orta menzilli füze teknolojisi sağlamayı reddettikten sonra, Pekin bunu yapmaya istekli olduğunu ifade etti (Nabil, 2000). Pekin’in 1985’teki yardımı sayesinde Suriye hükümeti, Suriyeli profesyonelleri silahların kullanımı konusunda eğitmeyi başarmasının yanı sıra Halep ve Hama’da da füze fabrikaları kurdu.

1996’da iki taraf, bir dizi anlaşma imzaladı. Bunların içindeki anlaşmalardan biri karşılıklı olarak yatırımları teşvik etmeyi ve korumayı, bir diğeri ise Hama’daki petrol projelerinin ve iplik fabrikalarının finansmanının sağlanabilmesi için on yıl vadeli 100 milyon yuanlık kredi verilmesini içeriyordu. Ayrıca 1999’da da toplamda 20 milyon yuan, Çin hükümeti tarafından, Suriye hükümetine hibe edildi. İki ülke arasındaki ticaret, 1989’da 70 milyon dolardan 2000’de 150 milyon dolara hızla yükseldi (Graf, 2018: 443-532).

Çin ve Suriye arasındaki ticaret hacminin değişimini yıldan yıla gösteren grafik. (Trading Economics, 2022)

Çinli yetkililer, ABD ve Batılı ülkelerin demokrasi veya insan hakları ihlalleri bahanesiyle diğer ülkelere yaptırım uygulaması fikrine karşı çıktılar. Kuzey Kore'ye, İran gibi Ortadoğu ülkelerine ve son zamanlarda Suriye'ye ABD tarafından uygulanan yaptırımlar Çin tarafından kabul edilmedi. 1990'ların ortalarında ABD'nin Arap ülkelerine ve Suriye'ye karşı uyguladığı silah ambargosuna yanıt olarak Çin, o dönemde iki ülke arasındaki askeri bağları güçlendiren, Suriye'ye 150 adet tanksavar füzesi tedarikini sağladı.

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Çin'e ilk ziyaretini 2004 yılında yaptı. Çin ve Suriye arasındaki ekonomik işbirliği bu ziyaretin ana gündemiydi. Çin'in Suriye'de ilgilendiği alanlar olan üretim tesislerinin kurulması ve yabancı personelin çalıştırılmasına ek olarak petrol ve enerji tankerleriyle ilgili de anlaşmalar yapıldı. Bu süreçte Çin ile Suriye arasındaki işbirliği anlaşmaları petrol ve gaz arama, tarımsal gelişme, sağlık, tıbbi bilimler, turizm, eğitim ve kültür alanlarını kapsayacak biçimde şekillendi. Suriye Çin'den

yumuşak kredi temin etti. Petrol ve çimento, Çinli işletmeler için popüler yatırımlar oldu ve olmaya devam ediyor. Suriye'nin bir sanayi şehri olan Adra da Çin'in yardımıyla inşa edildi. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2005 yılında dokuz yüz milyon ABD dolarına ulaştı (Zreik, 2022; Anderson, 2018).

Çin'in Suriye Krizindeki Konumu

Bir dizi uluslararası gelişme, uluslararası sistemin yapısının değişebilmesi için gereken koşulların oluşmasını sağladı. Tek kutupluluk gibi geleneksel fikirleri paramparça eden bir bölgesel ve küresel kutuplaşmaya sahne olan Suriye krizi, farklı politika ve hedeflere sahip rakip kutupların birbirine karşı üstünlüğüne dayalı yeni bir uluslararası ilişkiler sistemi oluşturacak olan tüm bu gelişmelerin kesişim noktasıdır (Gürçan, 2019c).

"Arap Baharı"nın başlamasından bu yana Çin, Arap ülkelerindeki İslami hareketlerin yükselişinden duyduğu rahatsızlığı dile getirdi. Çünkü Çin'deki Müslüman azınlıkların özellikle

de, ABD’nin insan haklarını ihlal bahanesiyle Çin’e karşı propaganda için büyük bir bütçe ayırdığı Sinciang Uygur Özerk Bölgesi’ndekilerin güvenliğiyle ilgili endişe duyuyordu (Zreik, 2021).

ABD’nin Asya-Pasifik’teki genişleyen etkisine ve stratejisindeki değişime karşı Çin, Suriye gibi farklı alanlarda yanıtlar vermeye çalışmaktadır.

Çin’in Suriye konusunda ABD’den farklı bir duruş sergilemiş olması yeni bir şey değil. İdeolojisi ve çıkarlarının kesişimi tarafından düzenlenen faydacı dış politikası göz önüne alındığında, Çin’in siyasi yönelimleri son zamanlarda ABD’ninkilerle hep çatıştı. Bunun yanında, Çin’in Suriye krizindeki konumu her zaman özeldir. Çünkü Çin’in konumu, ABD’nin Ortadoğu’daki politikalarından her zamanki farklı duruşun ötesine geçmiş ve Çin ile ABD siyasi çatışma noktasına ulaşmıştır. Bölgede bu güç dengelerini yansıtan ve gittikçe derinleşen krizin ışığında Çin, aslında yeni bir oyuncudur (Al-Husseini, 2015:41).

ABD’nin Asya-Pasifik’teki genişleyen etkisine ve stratejisindeki değişime karşı Çin, Suriye gibi farklı alanlarda yanıtlar vermeye çalışmaktadır (al-Sayyid, 2011:52). Çin ABD’yi, Tayvan’a silah temin ederek ya da Tibet’teki ayrılıkçı örgütleri destekleyerek, temel çıkarlarını ihlal etmekle suçluyor. Buna ek olarak Çin, herhangi bir doğrudan askeri müdahalesi bulunmamasına karşın, Suriye krizindeki tutumunu bu ihlale verdiği bir yanıt olarak kabul ediyor.

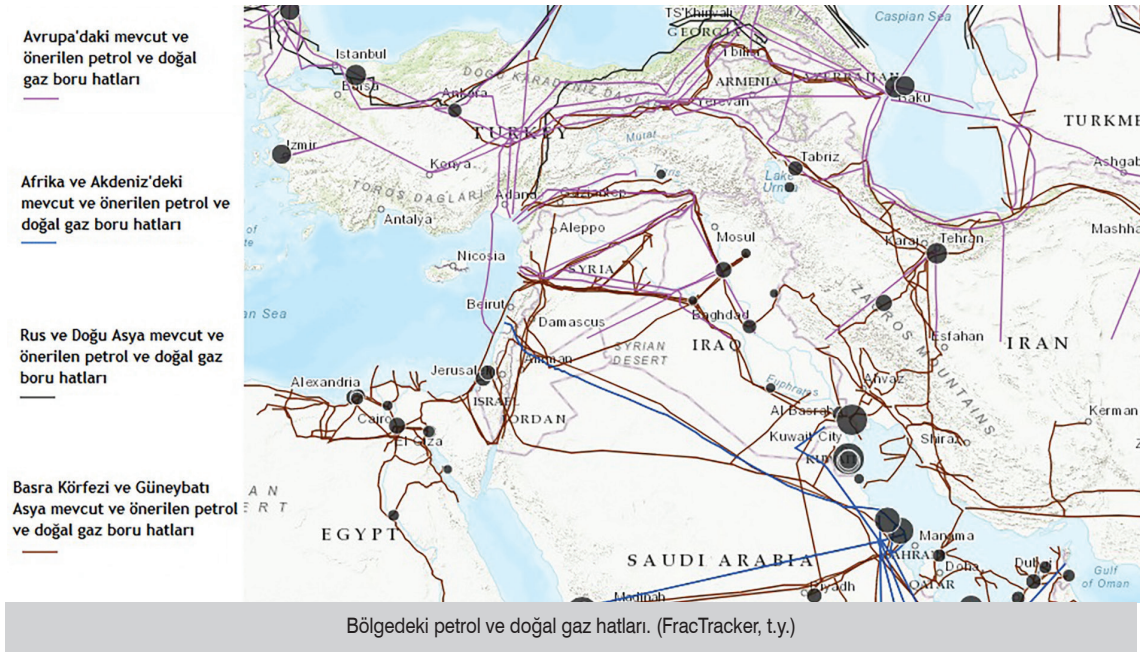
Pentagon tarafından 2013’te, İpek Yolu güzergâhını kapatmak için Suriye-Irak sınırını kapsayacak “yeni bir ülke” oluşturulması hedefi ortaya atıldı. IŞİD’in bu görevi üstlenmesinden

sonra Çin, ABD ile çatışmayı önlemek ve bölgedeki krizlerin dışında kalmak için yaklaşımını değiştirdi. Pekin’in rotayı Mısır üzerine kaydırma kararının bir parçası olarak Kahire’ye 120 kilometre uzaklıkta bir sanayi bölgesi kuruldu (Meyssan, 2016).

Berlin’in, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Soğuk Savaş’ın başlangıcına tanık olması gibi, Şam da Çin dış politikasında önemli bir değişimin başlangıcına tanık oldu. Çin’in Suriye’ye ilişkin kararları veto etmesinin bir sonucu olarak, Suriye’deki çatışmaya ilişkin konumu, Güvenlik Konseyi’nde bu tür bir müdahaleye kapı açacak önlemleri reddetmesiyle birlikte genel olarak dış müdahalelere ve özel olarak askeri müdahalelere karşı çıkmasıyla şekillendi. Suriye’ye karşı çıkartılacak bir yasayı engellemek için kullanılan ilk veto oyu Çin tarafından verildi. Ayrıca Çin, Suriye ile ilgili olarak altı kez veto hakkını kullandı. Suriye’nin stratejik değeri, doğal kaynaklarından değil, konumu itibarıyla jeopolitik ağırlığından ve Ortadoğu meselelerindeki etkili rolünden kaynaklanmaktadır. Rusya ve Çin’in veto imtiyazları sayesinde Pekin, Suriye’deki durumun çözülebileceğine inanıyor (Zreik, 2019).

Çin’in Suriye Krizini Çözme Girişimleri

Çin, modern tarihinde ilk kez kendi yakın çıkarları veya jeopolitik alanı dışında kalan krizlere karışmama politikasından vazgeçti. Çin’in Şam’daki büyükelçiliği, Batı’nın kapatma yönündeki baskılarına rağmen, faaliyetlerini sürdürdü. Şubat 2012’de başlayan Suriye krizini çözme girişiminin bir parçası olarak 10 Nisan 2012’de bir ateşkes anlaşması yapılması kabul edildi. Ahmad ve Masaad’ın (2012: 52) belirttiği aşağıdaki noktalar bu girişimi açıklamaktadır:

- BM-Arap Birliği özel elçisi Kofi Annan'ın bu kararın uygulanmasını izlemek üzere atanması Çin tarafından memnuniyetle karşılandı. Yine de Pekin, Birleşmiş Milletler veya başka bir tarafsız örgütün Suriye'deki insani durumu Suriye'nin egemenliğine saygı duyma koşulları altında izlemesi gerektiğine inanıyor.

- Uluslararası toplumun Suriye'nin egemenliğini, birliğini ve toprak bütünlüğünü tanıması; gereken insani yardımları sağlaması, Suriye'deki farklı siyasi kuvvetler için bir diyalog ortamı oluşturması ve bu ortamdan çıkacak sonuca saygı göstermesi zorunludur. Sonuç olarak Pekin, Suriye'ye silahlı müdahaleye veya hükümet değişikliği için baskı yapılmasına karşı çıkıyor.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve uluslararası normlara göre, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin tüm üyeleri bu kurallara uymak zorundadır.

1. Cenevre Konferansı, 30 Haziran 2012'de toplandı ve Suriye Eylem Grubu (ABD, Çin, Rusya,

Fransa, Birleşik Krallık, Türkiye, Arap Birliği ve Avrupa Birliği) Suriye'de bir geçiş sürecinin temelleri üzerinde anlaştılar. Plan, "tam yetkilere sahip bir geçiş hükümeti" kurmak için "ortaklaşımış bir anlaşma" yapılması çağrısında bulundu fakat Başkan Esad'ın geleceğiyle ilgili kararın alınmasını havada bıraktı. ABD, Rusya ve Çin'in, Suriye'de devlet başkanlığıyla ilgili tercihin yalnızca Suriye halkına bırakılması gerektiği konusunda anlaştığı konferansın ardından Esad sonrası bir dönem ufukta görünür oldu (BMMYK, 2011).

1. Cenevre Konferansı'nda alınan en önemli kararlardan bazıları şunlardır:

- Hem Suriye hükümeti hem de muhalefet temsilcilerinden oluşan bir geçiş yönetiminin kurulması.

- Suriye nüfusunun tüm kesimlerini kapsayan, Suriye rejiminin yasal çerçevesinin oluşturulmasına ve seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılmasının sağlanmasına yönelik somut adımlara öncülük eden ulusal bir söylemin tutturulması.

Kasım 2012’de BM ve Arap Birliği’nin elçisi Lakhdar Brahimi’ye yeni öneriler yapıldı. Bu öneriler, Çin’in daha önce önerdiği üzere, aşamalı bir ateşkesi ve geçiş hükümetinin kurulmasını içeriyordu. Aynı yıl 30 Eylül’de Çin, Suriye’deki çatışmayı diplomasi yoluyla çözmek ve aynı zamanda terörle mücadelede işbirliği yapmak için bir plan önerdi.

Amaç Suriye’deki terörist gruplarla mücadele etmek olsa bile Çin, herhangi bir askeri müdahaleye şiddetle karşı çıktı. “Libya devrimi” sırasında, Başkan Muammer Kaddafi iktidardayken, Çin, Libya’ya karşı da benzer iki kararı veto etti. Zira bu müdahalelerin Batı’nın ve ABD’li politikacıların iddia ettiği gibi, sivilleri korumak için yapılmadığı Pekin tarafından hissediliyordu.

Çin hükümeti, ekonomik işbirliğinin dünya barışına bağlı olduğunu düşündüğü için, dış dünyayla ilişkilerde “sıfır sorun” yaklaşımına odaklanan bir politika aracılığıyla gerilimi azaltma girişimlerinde bulundu.

Çin’in Suriye’deki tutumu ve BM Güvenlik Konseyi’nde veto hakkını kullanması, yükselen ekonomik ve askeri gücüyle orantılı olarak, küresel anlamda diplomatik ve siyasi bir rol oynamaya karar verdiğini açıkça ortaya koydu. Çin’in ekonomik büyümesi dünyanın geri kalanını arkada bırakmaya devam ederken, Pekin’in İran ile yapılan nükleer anlaşmaya verdiği destek, küresel arenadaki diplomatik ve siyasi tutumuna ilişkin temel bir değişimi temsil ediyor.

ABD’nin Arap ülkelerini istikrarsızlaştırmaya çalışmasının, Çin’e petrol akışının engelleme

amacından kaynaklandığı düşünülüyor.

Bu fikri destekleyen önemli bir gelişme, Amerika Birleşik Devletleri’nin Kanada ve Brezilya’da büyük miktarlarda petrol keşfedildikten sonra Ortadoğu’ya olan ilgisini azaltması ve gelecekte petrolü alternatif enerji kaynaklarıyla değiştirmeyi hedefliyor olmasıdır.

Çin hükümeti, ekonomik işbirliğinin dünya barışına bağlı olduğunu düşündüğü için, dış dünyayla ilişkilerde “sıfır sorun” yaklaşımına odaklanan bir politika aracılığıyla gerilimi azaltmak ve uluslararası çatışmaları çözmek için diplomatik girişimlerde bulundu (Sayigh 2012). Ülkelerindeki olumsuz olayların yoğunlaşmasından bunalan hükümetler, Çin ile ticari bağlarını sürdürmeye çalıştı. Neticede Çin, Suriye hükümetinin düşmesi durumunda daha Batı dostu bir hükümetin iş başına geleceğini düşünüyor. Batı’nın Suriye’ye yaptığı her müdahale, Çin’in önemli bir petrol sağlayıcısı olan Irak’ı da etkileyecektir. Çin, Arap dünyası ile ilgili stratejik vizyonunda her zaman üç gerçeğe dikkat ediyor: Enerji payını garanti altına almak, artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli ekonomik bağları geliştirmek ve sorunların işbirliği ve diyalog ile çözülmesini sağlamak (Ayoub, 2012:27)

BAKA Bölgesindeki Kuşak ve Yol Girişiminin Analizi

Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’nin ekonomik, politik ve kültürel sonuçları büyük ilgi görmektedir. İpek Yolu, üç kıtayı aşan tarihi bir ticaret yolu olarak, bize dünyanın dört bir yanındaki devletleri ve halkları birbirine bağlayan geçmişteki köklü beraberlikleri hatırlatıyor. İpek Yolu’nda gerçekleşen etkinlikler ve ticari işlemler, yeni bir küreselleşme dalgasının ortaya çıktığını gösteriyor.

Suriye Planlama ve Uluslararası İşbirliği Komisyonu (PICCO) Başkanı İmad Sabouni, 4 Mart 2020'de Suriye'nin Şam kentinde ekonomik işbirliği anlaşması imzaladıktan sonra Çin'in Suriye Büyükelçisi Feng Biao ile el sıkışıyor. (Ammar Safarjalani/Xinhua, 2020)

Yüzyıllar boyunca Çin, Hindistan ve BAKA bölgesindeki birçok ülke arasında ticari ve kültürel temaslar gerçekleşti. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında ulus devletlerin gelişmesi ve bölgesel ve küresel hegemonya için yürütülen emperyalist savaşlar küreselleşmeyi durdurdu. 20. yüzyılın sonlarında ise teknoloji, popüler kültür ve serbest ticaretteki gelişmelerin yanında, nüfus hareketleri de küreselleşmenin artmasına katkıda bulundu. Günümüzde yenilenebilir enerjiye ek olarak petrol ve doğal gaz yatakları gibi enerji kaynaklarının hızla artması, Ortadoğu'yu bugün dünyanın en önemli ticari, siyasi ve güvenlikle ilgili merkezlerinden biri haline getirdi. Genişleyen ticaret hacminin, yükselen yabancı yatırımların ve dünya çapında seyahat eden insan sayısındaki artışın etkisiyle Ortadoğu dünyanın en küreselleşmiş bölgelerinden biri oldu.

Eğer Kuşak ve Yol Girişimi, ülkeleri ve

kültürleri bir araya getirebilirse, küreselleşme bir başarı olacaktır. Ülkeler ve bölgeler arasında izolasyon ve çatışma yerine bağlantı ve entegrasyon arttıkça karşılıklı ekonomik bağımlılığın önündeki bariyerler kalkmaktadır. Ekonomik korumacılık, serbest ticaret ve yabancı yatırımın önündeki engellere ek olarak göçmenler için sınırların kapatılması, Batı'da küreselleşme karşıtı duyguların artmasına katkıda bulunmaktadır. İlginç bir şekilde, geçmişte küreselleşmeyi savunan ve ona öncülük edenlerin çoğu, özellikle Batı'da, bugün popülist izolasyonu savunmaktadırlar.

Kuşak ve Yol Girişimi, uluslararası ticaret sisteminin yanı sıra jeopolitik ve jeo-ekonomik görünüm ile birlikte küresel güvenlik mimarisi üzerinde önemli bir etkisi olabilecek eğilimlerin gözden geçirilmesini istiyor. Bununla birlikte, özellikle yıllarca siyasi huzursuzluk ve çatışma

yaşayan ülkelerde üstesinden gelinmesi gereken çok sayıda zorluk var. Dünyadaki birçok inancın kökeni, birçok medeniyetin beşiği ve birçok dünya dininin doğduğu yer olan Ortadoğu, büyük bir potansiyele sahip. Bu bölgede çok çeşitli medeniyetler, etnik gruplar ve mezhep toplulukları bulunuyor.

Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru, İran ve Türkiye gibi ülkelerin güzergahı üzerinde uzanan BAKA bölgesinde sona ermektedir (Fasulo & Talbot, 2017). BAKA'daki ekonomik büyüme, kısmen ticaret ve yatırımdaki artışla ilgilidir. Bölge ve çevresi için ekonomik değişimler, beklentiler ve hedefleri yaratan etkenlerin arasında genç ve hareketli nüfus, genişleyen zenginlik ve yatırım fırsatları gösterilebilir. BAKA'nın geniş petrol ve gaz yatakları, yenilenebilir enerji kaynakları ve bölgesel ve küresel aktörlerle beraber ticaret ile sanayideki hızlı büyümesi onu dünya ticareti, ekonomisi, siyaseti ve güvenliği için önemli bir merkez haline getirdi.

Ülkeler ve bölgeler arasında izolasyon ve çatışma yerine bağlantı ve entegrasyon arttıkça karşılıklı ekonomik bağımlılığın önündeki bariyerler kalkıyor.

Küreselleşen bir dünyada ülkelerin ekonomileri, politikaları ve güvenlikleri arasında artan bir karşılıklı bağımlılık var. Bu gerçek bize ekonomik ve siyasi kargaşanın devam etmesi durumunda Ortadoğu'nun ve dünyanın geri kalanının risk altında olduğunu hatırlatıyor. Siyasi istikrar ve güvenlik eksiklik olursa, dünyada keşfedilmiş petrol ve gaz rezervlerinin %60-65'i'ne sahip olan BAKA ve çevresinde altyapı yatırımları sınırlı kalacaktır. Enerji kullanımı ve güvenlik arasındaki denge endüstriyel ve ekonomik ilerlemeyi belirlemektedir.

Siyasi istikrarın, yönetimde güvenilirliğin, ekonomik entegrasyonun ve ortak güvenliğin önemi göz ardı edilemez. Bu çaba, birçok ülkenin hedeflerine ulaşması için yeni bir fırsat sunmakta, ancak aynı zamanda zorluklar da barındırmaktadır. Demiryolu ve deniz bağlantılarına yapılan yatırımlarla tarihi İpek Yolu'nu canlandırma fikri, doğudan batıya kuzeyden güneye farklı bir küreselleşme biçiminin önemini ön plana çıkartıyor. Dünyayı bir ticaret yolları ağı aracılığıyla birbirine bağlamayı hedefleyen bu girişim, siyasi ve ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi, ülkelerin ekonomik ve finansal olarak gelişmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Kuşak ve Yol Girişimi, yatırım ve istihdamdaki gelişim ile BAKA'nın ekonomik büyümesine yardımcı olmayı umuyor. Ekonomi büyüdükçe, yaşam kalitesi arttıkça ve eğitim, seyahat ve istihdam olanakları iyileştikçe, siyasi istikrar ve barış tüm katılımcı ülkeler için daha önemli hale gelecektir. Bu koşullar altında, hükümetler ve vatandaşlar, siyasi istikrara, şiddetli çatışmaların ve terör eylemlerinin önlenmesine daha fazla öncelik vermelidir. Bunlar, iyimserlik duygusuna dayanan makul isteklerdir. Tüm vatandaşlar için siyasi istikrar ve güvenlik sağlanmadığı sürece altyapı yatırımları da yapılmayacaktır. Hal böyle olunca yatırımcılar, şirketler ve hükümetler siyasi kargaşalar ve güvenlik endişeleri tarafından engelleniyor.

BAKA muazzam bir potansiyele ve fırsata sahip olsa da Kuşak ve Yol projelerinin uygulanmasını engellemeye yönelik ortaya çıkacak olan bölgesel çalkantılar ve jeopolitik gelişmeler bağlamında büyük zorluklarla karşı karşıyadır. İyi işlemeyen yönetim ve eksik ekonomik ilerleme, siyasi yeniliklere muhalefet ve kamusal amaçları küçümseme gibi engellerin üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Çin'in Büyükelçisi Li Baodong, Suriye'de rejim değişikliği talep eden karar tasarısına karşı oy kullandı.
(China Daily, 2012)

Bu tür sorunlar BAKA bölgesinde işbirliğini ve politika geliştirmeyi engelleyecektir (Bölme, 2015:7-37). Bölgenin ve dünyanın güvenliği her şeyden önce gelmelidir. ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali, bugün de devam eden düzensizlik ve istikrarsızlıkla sonuçlandı. Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye, 2010 yılında Arap Baharı ile büyük değişimlere uğradı (Sadiki, 2015). Tunus'ta siyasi diyalog görece sakin bir ortamın oluşmasına yol açarken, özgürlüğün savunucu olduğunu iddia eden dünya süper güçlerinin ve Batı'nın sessizce izlediği Mısır'daki askeri darbe büyük sosyal ayaklanmaların ardından düzenin gelmesini sağladı (Karakoç, 2015:172-199).

Devlet dışı aktörlerin ve terör örgütlerinin etkisinde artış olsa da uluslararası toplum, küresel kuvvetler, bölgesel kuruluşlar veya uluslararası kuruluşlar tarafından bu konuda etkili bir adım atılmadı. Çözüm bulmadaki bu isteksizlik yüzünden terörist gruplar yeni militanlar örgütleyerek, ticari girişimlerde bulunarak ve etnik katliamlar yaparak konumlarını sağlamlaştırdılar. Bölgedeki çatışmalar, etkisi ilgili uluslarla sınırlı kalmayacak bir hasar bıraktı.

Suriye'deki kriz tırmanırken, halkın içinde ayrışmalar yaratan bir vekalet savaşı yaşanıyor. Hükümetin muhalefeti bastırmak için mevcut

tüm araçları kullanması, kendi halkına karşı savaş suçları işlemesine ve ülkenin kontrolünü kaybetmesine sebep oldu. Bu koşullar aynı zamanda IŞİD'in Suriye'de doğmasına yol açtı (Gürcan, 2019a).

Bölgedeki çatışmalar, etkisi ilgili uluslarla sınırlı kalmayacak bir hasar bıraktı.

Çatışmanın ilk altı yılında yaklaşık 15 milyon Suriyeli yerinden edildi. Türkiye, Lübnan ve Ürdün'deki Suriyeli sığınmacılar, ülkelerin siyasi ve sosyal görünümünün yanı sıra ekonomileri ve toplumları üzerinde de derin bir etkiye sahip oldular (Ferris ve Kirişçi, 2016). Bu, yirmi birinci yüzyılın en ciddi insani sorunudur. Hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların tepkisizliğinin sonucu olarak küresel bir etki ortaya çıktı. Türkiye, Fransa, Belçika, İngiltere, Rusya ve İran, IŞİD militanlarının hedefi oldu. Bu açıdan Suriye'de siyasi bir çözüm ve bölgesel bir güvenlik politikası üzerinde anlaşmaya varılana kadar hiçbir ülke güvenli kabul edilemez. Ortadoğu'yu saran huzursuzluk ve karmaşa ortamının sona erdirilmesi için üzerine gidilmesi gerekmektedir.

Yeni İpek Yolu, Orta Koridor ve Deniz Yolu aracılığıyla çok sayıda bölgesel aktörü de kapsayarak Süveyş Kanalı'ndan geçecek. Girişimin tam uygulanabilmesi için ön koşullar şunlardır: Bölgesel istikrar, barış, ortak güvenlik, işbirliği ve etkili yönetim. Bunlar olmadığında bu umut verici proje hedeflerinin gerisinde kalabilir ve çökebilir. Girişimin en büyük zorluğu bu ön koşulları (istikrar, ortak güvenlik ve işbirliği) sağlamak ve sürdürmektir.

Tarihi İpek Yolu'nun yeniden açılması büyük ilgi uyandırdı ve Ortadoğu'da yeni bir jeopolitik düzenin doğması ihtimalini artırdı. İpek Yolu kalkınma, güvenlik, çatışmaların çözülmesi, siyasi istikrar ve etkili yönetim konularının tümü açısından faydalı sonuçlar doğuracaktır. Sağlam bir temel oluşturmak için Kuşak ve Yol Girişimi ülkelerinin siyasi istikrarsızlık, silahlı çatışmalar, zorunlu göç, güvenlik tehditleri, terör örgütleri ve ağları, radikal ideolojiler, iyi yönetim ve meşruiyet eksikliği gibi konularla uğraşması gerekiyor. Ortadoğu'daki birçok ülke, ulusal güvenliklerine yönelik ciddi tehditlerle karşı karşıyadır. IŞİD'in Irak ve Suriye'de çok yaygın bir etkisi bulunmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin yatırımcıların faaliyet gösterebilecekleri güvenli ve istikrarlı bir ortama sahip olması gerekmektedir (Keskin, 2016).

Krizin bir sonucu olarak Ortadoğu siyasi, ekonomik ve askeri olarak istikrarsız hale gelmiştir. Bu şekilde terör örgütlerine ve ağlarına hak etmedikleri bir meşruiyet sağlanmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarılı olabilmesi için terör örgütlerinin ortadan kaldırılması ve güvenliğin sağlanması gerekmektedir (Ataman, 2017).

Suriye: Çin için Stratejik Bir Partner

Çin'in büyük endüstriyel ve ekonomik rönesansı, Suriye ve diğer gelişmekte olan ülkeler için bir rol model olabilir. Çin'in dengeli konumu, tüm tarafların çıkarlarını tanıyarak Suriye devletini ve halkını destekler. Xi Jinping, 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi'ni duyurduğundan bu yana Suriye, girişime üye ülke olarak katılmaya ilgi göstermiştir (Zreik, 2021).

Çin'in antik İpek Yolu, Suriye'den geçmiştir ve modern tarihte Suriye-Çin diplomatik ilişkileri 60 yılı aşkın bir süredir varlığını sürdürmektedir. İki ülkenin ekonomileri o zamandan beri iç içe geçmiş durumdadır. Ekonomik olarak, Adra endüstri bölgesi, Çin'e, daha önce Çin'in erişemeyeceği BAKA ve Avrupa pazarlarına girmek için büyük bir potansiyel sunmuştur (Nabil, 2000).

Krizin bir sonucu olarak Ortadoğu siyasi, ekonomik ve askeri olarak istikrarsız hale geldi. Bu şekilde terör örgütlerine ve ağlarına hak etmedikleri bir meşrutiye sağlanmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarılı olabilmesi için terör örgütlerinin ortadan kaldırılması ve güvenliğin sağlanması gerekmektedir.

Savaş, Suriye'nin ulusal ekonomisini mahvettikten ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), insan sermayesi ve altyapısında önemli kayıplara neden olduktan sonra Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımların ülke ekonomisi ve sosyal altyapısı üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğu açıktır. Savaşın minimum finansal maliyetinin 500 milyar dolar civarında olduğu ve 1 trilyon doları da aşabileceği beklenmektedir (Sun, 2012).

Suriye'nin birçok bölgesinin kurtarılması ve IŞİD'in birçok alanda yenilgiye uğraması sayesinde Suriye hükümeti yeniden yapılanma aşamasının başladığını duyurmuştur. Çin ve Suriye'nin yanında yer alan, özellikle Suriye hükümetinin doğruya yönelme politikasını benimsemesinde önemli bir rol oynayan, diğer dost ülkeler bu yeniden yapılanma sürecine davet edilmektedir.

Suriye'nin, ülkenin toplam ihracatının %7'sinden fazlasını oluşturan Çin'e bağımlılığının bir sonucu olarak, Suriye ile Çin arasındaki ticaret başta sabit bir seviyede kaldı ama şimdi 1 milyar doları aşmıştır (Burton, Lyall & Pauley, 2021: 55-75). Suriye pazarının geleceği parlak görünüyor, ancak kriz sonrası dönem için hâlâ daha fazla projeye ve yatırıma ihtiyacı var.

Ülkenin tamamının yatırıma hazır hale gelmesini ve siyasi istikrarın sağlanmasını beklemek yerine, Çinlilerin altyapıya, ticari işbirliğine ve yeniden yapılanmaya yatırım yapmak için Suriye'ye girme zamanı gelmiştir. Suriye ekonomisinin yaptırımlarla ciddi şekilde engellenen birkaç sektörü bulunmaktadır. Çin'in bu sektörlerle, özellikle altyapı ve teknolojiye (en çok da iletişim ve finansal sistemlere) yaptığı yatırımın, ülke için kritik bir önemi olması beklenmektedir (Zreik, 2019).

Genel olarak Suriye, ideolojik farklılıkları kabul ederek, krizden önce bile Çin'in kalkınma modelini taklit etmeye çalışmıştır. Savaştan sonra bu yaklaşımın yeniden benimsenmesi önemli bir gereklilik gibi görünmektedir. Suriye yönetimi, Suriyeli mülteciler meselesinin dost olmayan ülkeler tarafından siyasi bir araç olarak kullanıldığını düşünmektedir. Bu sorunun çözülmesi için, ülke içinde uzlaşmayı sağlamak ve mülteciler eve dönmeden önce barınma ve altyapı gibi hayatta kalma ihtiyaçlarının yerine getirilmesini sağlamak gibi, alınması gereken önlemler var.

Terörden kaçan pek çok insan var, onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yasal düzenlemelerin güncellenmesi üzerine çalışılması gerekmektedir. Bu insanlar çok çeşitli biçimlerde gelecekler ve güvenlikle ilgili ya da siyasi sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Mültecilerin sığınma başvuruları, Suriye iç savaşının gidişatını etkilemeye çalışan ülkeler tarafından siyasi bir araç

olarak kullanılmıştır. Güveni yeniden inşa etmek ve hassasiyetlerin ve bölünmelerin üstesinden gelmek ancak sığınan ülkelerdeki mültecilerle, ihtiyaçları ve maruz kaldıkları haksızlıklar üzerine kurulan bir açık iletişim yoluyla gerçekleştirilebilir.

Suriye, Çin modeli aracılığıyla insan sermayesini yeniden inşa etme konusunda Çin’in deneyimlerinden yararlanmak istemektedir. Çin’in düşünce kuruluşlarının, üniversitelerinin ve iletişim araçlarının işlevleri gibi karar alma mekanizmalarının tecrübeleri kullanılabilir. Kurumlar arasındaki akademik iş birlikleri, daha müreffeh bir gelecek için çok faydalı olabilir. Birçok Suriyeli entelektüel, Arap halklarının en geniş kesimine ulaşmak için Arapça yayın yapan, Konfüçyüs Enstitüleri ve Çin medyası aracılığıyla Çin kültürü hakkında daha derin bir bilgi edindi. Bu, Suriye’de Batı kültürünün yayılmasıyla rekabet etmenin bir yolu olabilir. Suriye hükümeti, Çin’in kültürel çeşitlilik ve bunun ortaya çıkardığı sorunlarla başa çıkma deneyimini ve bu süreçteki karar verme yöntemini takdir etmektedir (Al-Husseini, 2015).

Pekin’in çözmek için modern teknolojiyi kullandığı uluslararası terörizm, etnik kıyım ve mezhep çatışmaları gibi sorunların üstesinden gelmek ve onların uzun vadeli krizlere dönüşmesini engellemek için Çin modeli uygulanmalıdır. Bu yolda Çin hükümeti, terör saldırılarını gerçekleşmeden önlemek amacıyla kırsal alanlarda geri kalmış ve yoksul vatandaşlar için eğitim merkezleri de kurmuştur (Ghiselli & Alsudairi, 2022). Ek olarak bu kişilere daha kolay iş bulabilmeleri için devletin resmi dili öğretilmeli ve yasaların halk arasında bilinirliği artırılmalıdır.

Yoksullukla mücadeleyle yönelik oluşturulan ulusal bir strateji, Çin’in ülkenin doğu ve batı bölgeleri arasında köprü kurmayı amaçlayan

büyük kalkınma stratejisinden de faydalanabilir (Meyssan, 2016). Ayrıca Çin’in ülkenin doğusunu geliştirme konusundaki deneyiminden de yararlanılabilir. Çin, onlarca yıldır sürdürdüğü reform ve dışı açılma politikaları sayesinde aşırı yoksulluğa son verdi. Çin Komünist Partisi, partinin 100. yıldönümü olan 2021 yılına kadar Çin’deki yoksulluğu ortadan kaldırmak için iddialı bir plan hazırlamıştı.

Öneriler

Bir an önce Şam’da bir Çin kültür merkezi kurulmalı ve Çin’de Arap dili bölümünden mezun olanlar (değişim bursları yöntemiyle) yüksek öğrenimlerini tamamlamak ve Çin dilini öğretmek için Suriye’ye gönderilmelidir. Suriyeli öğrencilerin Çin’de eğitim görmeleri için lisans ve yüksek lisans burslarının yoğunlaştırılması, Çince eğitimi veren Suriye üniversitelerini desteklemek için Çin hükümetiyle birlikte çalışılması, Arap ve Çin milletleri arasındaki kültürel bağları geliştirmek için bazı Çin edebi eserlerini tercüme edilmesi ve bunlara ek olarak Çin ve Suriye üniversiteleri arasında kalıcı bir işbirliği mekanizmasının yanı sıra ilgili alanlarda faaliyet gösteren araştırma merkezleri arasında da sürekli işbirliğinin geliştirilmesi kuvvetli birer ihtiyaç haline gelmiştir.

Sonuç

Çin vatandaşları ve aydınları arasında Suriye’deki mevcut güvenlik durumu hakkında yanlış bir algı var. Zira orayı savaş, kargaşa ve gerilimle dolu bir bölge ve uzun vadeli ve karmaşık bir çatışmanın alanı olarak görmeye devam ediyorlar. Sonuç olarak, Çinli iş insanları ve şirketler Suriye’de iş yapmaktan çekiniyorlar.

Batı propagandası ve ABD yaptırımları, çatışma sonrası dönemde yabancı yatırımcıları Suriye'den uzak tutmada önemli bir rol oynamaktadır.

Hem Suriye hükümeti hem de uluslararası toplum, uzlaşmayı sağlamak ve bu kanlı çatışmayı sona erdirmek için uğraş vermelidir ve Çin, Suriye'deki tüm taraflarca tarafsız ve dostane bir devlet olarak kabul edildiği için burada bir rol oynamak istemektedir. Çin, Suriye'deki tüm taraflar (halk-hükümet-muhalefet) tarafından kabul ediliyor ve bu Çin diplomasisi için önemli bir öge.

Ekonomik işbirliği ve yeniden yapılanma için siyasal istikrarın ve güvenliğin gerekli olduğu doğrudur ama bu ekonomik işbirliğini ve yeniden yapılanmaya dahil olmayı zora sokacak problemlere karşı çözüm arayışını durdurmamalıdır. Suriyeli ve Çinli iş insanları arasındaki işbirliğini teşvik etmek ve ilerletmek, yeniden yapılanmayla ilgili finansman gibi meselelerin çözümü adına önemli bir adımdır.

Bu doğrultuda bu iki ulus, İran'ın ulaşım ve enerji altyapısını Çin'in Irak ve Suriye'deki yatırımlarıyla bağlayacak, anlamlı bir ekonomik ittifak oluşturmak için birlikte çalışmalıdır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Suriye'yi bir gaz koridoruna ve Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan bir serbest ticaret bölgesine dönüştürme stratejisini ortaya koymuştur. Çin'in, İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması olarak değerlendirdiği bu strateji, beş denizi bağlayacak bir hat oluşturulması politikasına dayanmaktadır. Bu strateji, 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından önerilen Kuşak ve Yol Girişimi ile uyumludur.

Suriye'deki bankacılık sisteminin de iyileştirilmesi gerekmektedir ve bunu yapmak için Suriye, ABD dolarına alternatif ödeme yöntemlerini araştırırken aynı zamanda Çin'in finans ve yatırım alanlarındaki

deneyimine dayanmaktadır. İki ülkenin ticaret, sanayi ve tarım odaları arasındaki bağların güçlendirilmesi ve ortak ticaret, sanayi, tarım odalarının kurulması faydalı olacaktır.

Çin'in Suriye'deki çatışmaya ilişkin tutumunun iki unsura dayandığı sonucuna varılabilir: Suriye'nin İpek Yolu üzerindeki jeostratejik konumu ve antik dünyanın kıtaları ortasındaki coğrafi konumu. Çin açısından bakıldığında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan dünya düzeni ortadan kalkmaktadır ve ABD yavaş yavaş tek küresel güç olma konumunu kaybetmektedir. Dolayısıyla Çin, oluşmakta olan yeni dünya düzeninde önemli bir konuma sahip olacak. Genişleyen ekonomik ve askeri gücüyle Pekin, küresel diplomasi ve siyasette rol oynamak istemektedir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında Çin, Soğuk Savaş döneminde ABD önderliğinde kendisine uygulanan yaptırımlardan ve dış müdahaleden zarar görmüştü. Bu yüzden Çin'in ülkelerin iç işlerine herhangi bir müdahaleye karşı çıkması, dış politikasının bir belirleyicisi olmuştur ve hala da bu özelliğini korumaktadır. 🌸

Kaynakça

- Abbasi, M. (2013) "The Future of Oil and Natural Gas Politics in Central Asia: A Statistical Analysis," NDU Journal, (2013), 93-120.
- Abdullah, B. & Arbache, Z. A. (2020/2021). How to revive the "Five Seas Strategy"? The Syrian vision. Belt & Road Initiative Quarterly, 2(1), 6-22.
- Ahmed, A., Masaad, N. (2012) The State of the Arab Nation (2011-2012) Dilemmas and Prospects of Change, 1st Edition, Beirut: Center for Arab Unity Studies, 2012, s. 52.
- Al-Husseini, S. (2015) "China's Policy towards the Syrian Crisis: Does it Reflect New Strategic Transformations in the Region?," Arab Future Magazine, No. 440, October 2015, s. 41.
- Al-Sayyid, S. (2011) "The Reality and Future of Alliances in Asia," Journal of International Policy, Year 47, No. 183, January, 2011, s. 52.
- Amin, S. (2004). Globalism or apartheid on a global scale. The modern world-system in the longue durée, 5-30.

- Anderson, P. (2018). Aleppo in Asia: mercantile networks between Syria, China and post-Soviet Eurasia since 1970. *History and Anthropology*, 29(sup1), S67-S83.
- Ataman, M. (2017) July 15 Coup Attempt in Turkey, (Ankara: SETA Publications, 2017).
- Ayoub, Medhat (2012) “Restoring Balance.. The Arab Revolutions and Redefining the Pattern of China’s Rise”, Supplement to the *International Politics Journal*, Issue (190), Cairo: Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies, 2012, s. 27.
- Bölme, M. S. (2015) “The Roots of Authoritarianism in the Middle East,” in Julide Karakoç (ed.), *Authoritarianism in the Middle East: Before and After the Arab Uprisings*, (London: Palgrave Macmillan, 2015), 7-37.
- Burton, G., Lyall, N., & Pauley, L. (2021). China and the Reconstruction of Syria. *The Middle East Journal*, 75(1), 55-75.
- Fasulo, F. & Talbot, V. (2017) “The MENA Region: Where the Belt Joins the Road,” in Alessia Amighini (ed.), *China’s Belt and Road: A Game Changer?*, (Milano: ISPI, 2017)
- Ferris, E. G., K. Kemal (2016) *The Consequences of Chaos: Syria’s Humanitarian Crisis and the Failure to Protect*, (Washington: The Brookings Institution, 2016).
- FracTracker. (t.y.). <https://maps.fractracker.org/3.13/?appid=19264b538bc042f2862f7ebb69f573d5> adresinden alındı.
- Ghiselli, A., & Alsudairi, M. (2022). Exploiting China’s Rise: Syria’s Strategic Narrative and China’s Participation in Middle Eastern Politics. *Global Policy*.
- Graf, D. F. (2018). The Silk Road between Syria and China. Trade, commerce, and the state in the Roman world, 443-532.
- Gürcan, E. C. (2019/2020). Building a fair world order in a post-American age. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 6-16.
- Gürcan, E. C. (2019a). Extractivism, neoliberalism, and the environment: Revisiting the syrian conflict from an ecological justice perspective. *Capitalism Nature Socialism*, 30(3), 91-109.
- Gürcan, E. C. (2019b). Political geography of Turkey’s intervention in Syria: underlying causes and consequences (2011-2016). *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 11(1), 1-10.
- Gürcan, E. C. (2019c). Multipolarization, south-south cooperation and the rise of post-hegemonic governance. Routledge.
- Gürcan, E. C. (2020a). International Security After the Arab Spring: Domestic and International Sources of the Syrian and Libyan Conflicts (2011-2020). *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(2), 65-80., <https://briqjournal.com/en/international-security-after-the-arab-spring-domestic-and-international-sources-the-syrian-and>
- Gürcan, E. C. (2020b). Domestic and External Factors in the Syrian Conflict: Toward a Multi-causal Explanation. Philipp O. Amour (ed.), *The Regional Order in the Gulf Region and the Middle East*, New York: Palgrave Macmillan, 331-350.
- Hachem, A. Y. (2004) *The Future of China in the New International Order*, Cairo: Dar Al Maaref, s. 17.
- Karakoç, J. (2015) “A Comparative Analysis of the Post-Arab Uprisings Period in Egypt, Tunisia and Libya,” in Julide Karakoc (ed.), *Authoritarianism in the Middle East: Before and After the Arab Uprisings* (London: Palgrave Macmillan, 2015), 172-199.
- Keskin, B. (2016) “PKK’s Syria Branch PYD: A Violent Non-State Actor and its Controversial Legitimacy,” *The New Turkey*, (April 18, 2016).
- Lawrence, V. S. (2013) *U.S. China relations: an overview of policy issues*, Congressional Research Service, August 1, 2013.
- Meyssan, T. (2016) “La Chine se déploie au Proche-Orient”, *Voltaire Network*, 25 January 2016.
- Nabil, M. (2000) “Chinese military industries and their sales in the Middle East,” *International Policy magazine*, April 2000, at the link: <http://digital.ahram.org.eg/articles.aspx?Serial=219828&eid=3987>
- Sadiki, L. (2015) *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*, (Abington: Routledge, 2015)
- Sayigh, Y. (2012) “China’s Position on Syria,” *Carnegie Middle East Center* (February 9, 2012, available at: <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=47149&reloadFlag=1>
- Sun, Y. (2012). Syria: what China has learned from its Libya experience. Taher, Alaa (1998) *The Islamic World in the Contemporary Global Strategy*, Beirut: Center for Arab-European Studies, 1, 17-20.
- UNHCHR, Report of the Fact-Finding Mission on Syria pursuant to Human Rights Council resolution S-16/1, Geneva, Office of the High Commission for Human Rights, 18 August 2011, viewed 3 June 2022, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_965.pdf
- Yeşiltaş, M., Kardaş, T. (2017) *Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Strategy*, (Cham: Springer International Publishing, 2017).
- Zreik, M. 2019. CHINA’S INVOLVEMENT IN THE SYRIAN CRISIS AND THE IMPLICATIONS OF ITS NEUTRAL STANCE IN THE WAR. *RUDN Journal of Political Science*. Vol. 21, No. 1, 56 - 65. <http://journals.rudn.ru/political-science/article/view/2097>
- Zreik, M. 2020. The Dimensions of the US-China Trade War. *Open Political Science*, De Gruyter. Volume 3: Issue 1, 47-55. April 22, 2020 DOI: <https://doi.org/10.1515/openps-2020-0004>
- Zreik, M. 2021. The Potential of a Sino-Lebanese Partnership through the Belt and Road Initiative (BRI). *Contemporary Arab Affairs* 1 September 2021; 14 (3): 125–145. doi: <https://doi.org/10.1525/caa.2021.14.3.125>
- Zreik, M. 2022. U.S. - China Relations in the Era of Multi-Polarism: Trade War between the Two Economic Giants. *Eurasian Research Journal*, 4 (2), 43-65. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/erj/issue/69540/1107920>